

Дослідження проблеми розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки на засадах праксеологічного підходу

Ю. М. Штика

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, м. Суми, Україна
Corresponding author. E-mail: shiinna@ukr.net

Paper received 28.11.19; Accepted for publication 10.12.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2019-213VII35-16>

Анотація. У статті подано теоретичне узагальнення та практичне обґрунтування моделі розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки на засадах праксеологічного підходу. Розвиток аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки тлумачимо як процес удосконалення їхніх індивідуальних характеристик мислення, який базується на сприйманні аналітичної діяльності як базової для професійної економічної діяльності і реалізується через вплив на мотивацію здійснювати аналітичну діяльність, розвиток знань з математики та фахових дисциплін, розвиток умінь виконувати аналітичну діяльність та здатність здійснювати рефлексію щодо неї.

Ключові слова: аналітична компетентність, бакалаври з економіки, праксеологічний підхід, розвиток, освітній процес, модель.

Вступ. Нині економіка України потребує фахівців, здатних працювати активно, зацікавлено, з високою професійною майстерністю та новаторським підходом. Важливим є формування в майбутнього фахівця економічної галузі нового наукового економічного мислення, прагнення до аналізу результатів власної та колективної праці. Об'єктивні зміни в політиці, соціально-економічній сфері й духовному розвитку суспільства, формування державницької ідеології, задоволення запитів економічної системи держави у високопрофесійних і конкурентоздатних фахівцях, відповідно до чинних міжнародних стандартів, детермінує потребу формування та розвитку в них професійно важливих умінь та навичок, розвиток фахової економічної компетентності, зокрема аналітичної.

Огляд публікацій з теми. Проблеми модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців економічної галузі знайшли відображення в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених. У своїх роботах дослідники розглядають психолого-педагогічні засади, моделі професійної підготовки фахівців економічної галузі в Україні (М. Артюшина, О. Дубасенюк, Л. Капченко, Н. Кошелева); особливості професійної підготовки економістів у контексті полікультурності (С. Сисова, Н. Якса, М. Яковіцька), питання фахової підготовки економістів (І. Драч, І. Зайцева, Г. Ковальчук, С. Кубицький, О. Куклін, О. Михайлов, Т. Поясок), формування професійної компетентності фахівців економічного профілю (Н. Баловсяк, О. Гончарова, В. Локшин, О. Олефір, І. Полещук, О. Романовський). Необхідність формування і розвитку системного мислення у сучасних фахівців на основі розвитку аналітичних знань, умінь і навичок обґрунтована в наукових працях вітчизняних і зарубіжних філософів, соціологів та футурологів: В. Андрущенко, М. Ващекина, Р. Гранта, У. Демінга, К. Корсака, В. Кременя, П. Макларена, О. Малюти, Ю. Москвича, Е. Гоффлера, П. Фрейре.

Соціальна значущість проблеми розвитку аналітичної компетентності бакалаврів з економіки, її недостатня теоретична й практична розробленість зумовили вибір теми дослідження.

Мета полягає в обґрунтуванні моделі розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки на засадах праксеологічного підходу.

Матеріали та методи. Аналіз, синтез та систематизація наукових джерел з метою виявлення стану розробленості проблеми, абстрагування й узагальнення з метою дослідження практичного досвіду розвитку аналітичної компетентності; термінологічний аналіз для визначення сутності і змісту ключових дефініцій дослідження; структурний аналіз для визначення компонентів, критеріїв, показників та рівнів розвитку аналітичної компетентності; педагогічне проектування та моделювання з метою опису моделі розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки на засадах праксеологічного підходу; педагогічний експеримент для експериментальної перевірки ефективності розробленої моделі розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки на засадах праксеологічного підходу; статистичні методи.

Результати та їх обговорення. Узагальнення й систематизація наукових джерел дало змогу встановити, що рівень економічної освіченості суспільства є вагомим чинником економічного прогресу країни, тому в умовах глобалізації та світової фінансово-економічної кризи особливого значення набуває розвинена аналітична компетентність майбутніх бакалаврів з економіки.

Теоретичний аналіз дослідницьких позицій педагогів і психологів дають підстави вважати, що аналітична діяльність є поєднанням аналітичного та синтетичного руху думки, з метою виведення знань та формування дій, не обмежуючись лише достовірними умовиводами (дедукція), а беручи до уваги і правдоподібні висновки (індукція та аналогія). Під аналітичною діяльністю слід розуміти цілеспрямований процес, у результаті якого первинна інформація перетворюється у вторинну, якісно більш довершену, інформацію завдяки вмінням аналізувати, синтезувати, узагальнювати, систематизувати, порівнювати, прогнозувати та оцінювати (суб'єктивно та об'єктивно).

Систематизація й узагальнення наукових джерел дозволили осмислити аналітичну діяльність фахівця економічної галузі з метою визначення якісних або кількісних характеристик ринкового середовища в регіоні як сукупність послідовних етапів: підготовчого, діагностичного, завершення. У зв'язку з цим особливого значення у підготовці майбутнього фахівця з економіки набуває праксеологія як системне знання про загальні прин-

ципи і способи організації раціональних, доцільних, успішних дій (А. Малихін, Є. Проворова, О. Біляковська, П. Самойленко).

Індивідуально-психологічні характеристики мислення, які формуються протягом життя, визначають рівень сформованості та закладають основу для подальшого розвитку аналітичної компетентності майбутнього бакалавра: логічність; кмітливість; швидкість розумового орієнтування; глибина; широта; гнучкість; самостійність; критичність.

Аналітичну компетентність майбутнього бакалавра з економіки необхідно розглядати не лише як вагомий чинник розвитку, а й як важливу складову професійної компетентності фахівця досліджуваної сфери та розглядати як професійно значущу інтегральну особистісну характеристику, що поєднує індивідуальні характеристики мислення (логічність, кмітливість, глибина, широта, гнучкість, креативність, критичність) із здатністю до аналітичної діяльності у професійній сфері.

На основі структурного аналізу, узагальнення й систематизації у структурі аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки виокремлюємо: *мотиваційний* компонент (цінності, інтереси, мотиви здійснення аналітичної діяльності, професійно значущі якості); *когнітивний* компонент (аналітичні знання); *діяльнісний* компонент (аналітичні уміння, результати діяльності); *рефлексивний* компонент (самоаналіз, самоосвіта, самовдосконалення).

Розвиток аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки розуміємо як процес удосконалення їхніх індивідуальних характеристик мислення (логічність, кмітливість, глибина, широта, гнучкість, креативність, критичність), який базується на сприйнятті аналітичної діяльності як базової для професійної економічної діяльності і реалізується через вплив на мотивацію здійснювати аналітичну діяльність, розвиток знань з математики та фахових дисциплін, розвиток умінь виконувати аналітичну діяльність та здатність здійснювати рефлексію щодо неї.

Структурно-логічний аналіз та моделювання процесу розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки здійснено у схематичній формі (рис. 1).

На основі аналізу наукових джерел та вивчення практичного досвіду було визначено співвідношення соціального замовлення суспільства, вимог Державного стандарту вищої освіти до професійної підготовки майбутніх бакалаврів з економіки, норм та вимог до цієї професії, засад та положень праксеологічного підходу та встановлено мету та завдання розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки.

У системі професійної економічної освіти праксеологію ми визначаємо як важливу методологічну основу для обґрунтування специфіки виконання правильних та ефективних дій майбутнього економіста. Реалізація праксеологічного підходу базується на поєднанні основних категорій праксеології та наукових положень теорії мислення для уточнення сутності ефективної аналітичної професійної діяльності економіста. Тому індивідуально-психологічні характеристики мислення,

які формуються протягом життя, визначають рівень сформованості та закладають основу для подальшого розвитку аналітичної компетентності майбутнього бакалавра.

На основі методів систематизації, узагальнення, проектування та структурування обґрунтовано, що *методичними акцентами* розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки на засадах праксеологічного підходу є забезпечення мотивації щодо аналітичної діяльності як способу професійного становлення; доцільний вибір форм і методів, що забезпечують реалізацію аналітичної діяльності; впровадження навчально-методичного забезпечення, адекватного до змісту аналітичної діяльності; опанування майбутніми бакалаврами з економіки аналітичним інструментарієм.

Розроблена модель передбачає реалізацію праксеологічного підходу через *вдосконалення навчально-методичного забезпечення* професійної підготовки на кожному етапі для забезпечення можливості розвитку компонентів аналітичної компетентності і через використання *форм* (ігрові технології, тренінги, інтерактивні форми занять (проблемна лекція, лекція-візуалізація, лекція-бесіда, лекція з помилками, проблемні семінари, самостійна робота), бінарні заняття), *методів* (методи інтерактивного навчання (акваріум, дерево рішень, мозковий штурм тощо), метод проектів, метод кейсів, метод синектики, методи активізації пізнавальних мотивів, активні методи (створення ситуації успіху, баскет, інциденту, номінальних груп, бізнес-симуляція, сенкан)) й *засобів* (компетентнісні задачі, відео, фільми, матеріали мережі Інтернет, ситуативні інтерактивні завдання) навчання, що забезпечують розвиток аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки на засадах праксеологічного підходу.

За результатами аналізу підходів до побудови критеріальної основи дослідження для діагностики рівнів розвитку аналітичної компетентності бакалаврів з економіки було розроблено відповідно чотири критерії та показники: *ціннісний* (критичність мислення), *знаннявий* (глибина та широта мислення), *операційний* (логічність мислення, кмітливість, гнучкість), *особистісний* (самостійність мислення, креативність мислення). На основі діагностики на констатувальному етапі експерименту було розроблено діагностичний інструментарій та уточнено *рівні* розвитку компонентів аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки: критичний (незадовільний), шаблонний, продуктивний.

Педагогічний експеримент здійснювався упродовж 2015 – 2019 років. *На першому етапі* (2015 – 2016 рр.) здійснено теоретичний аналіз досліджуваної проблеми, визначено теоретичні засади дослідження, об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, розроблено програму дослідження. *На другому етапі* (2016 – 2017 рр.) теоретично обґрунтовано і розроблено модель розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки на засадах праксеологічного підходу, проведено констатувальний експеримент, у ході якого на основі визначених критеріїв та їх показників з'ясовано рівні розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки.

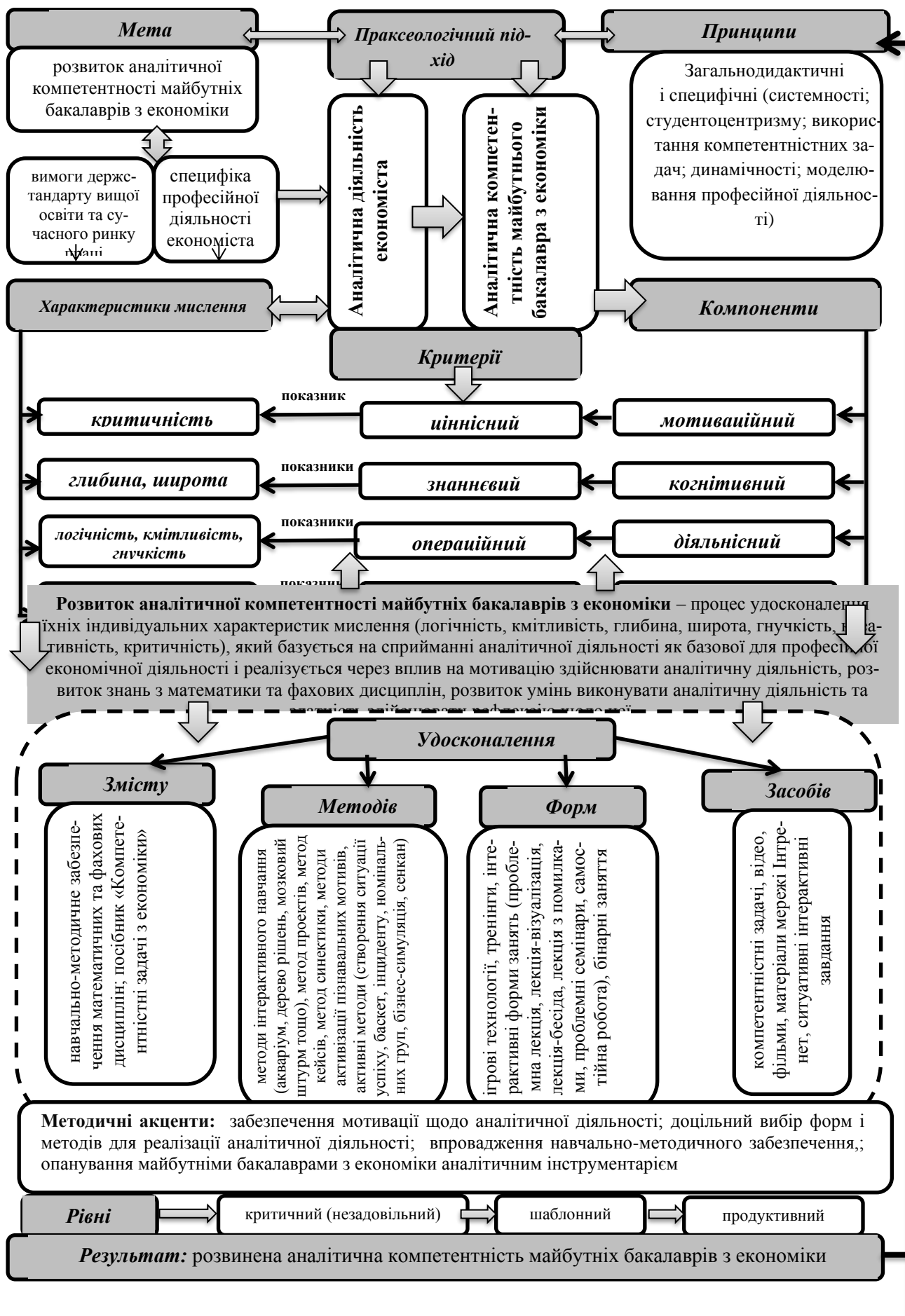

Рис. 1. Модель розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки на засадах праксеологічного підходу

На третьому етапі (2017 – 2019 рр.) проведено формувальний педагогічний експеримент, мета якого полягала в перевірці ефективності моделі розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки на засадах праксеологічного підходу, оброблялися та порівнювалися експериментальні дані з метою з'ясування динаміки рівнів розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки. Майбутніх бакалаврів з економіки, які були залучені до експерименту, ми довільно поділили на дві групи: одну групу студентів визначили як експериментальну

ЕГ – 161 особа (вони навчалися за розробленою моделлю), а другу – як контрольну КГ – 163 особи (вони навчалися за традиційною найбільш поширеною методикою). На основі кількісного статистичного (критерію однорідності χ^2 Пірсона) та якісного аналізу результатів виявлено, що реалізація моделі розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки на засадах праксеологічного підходу призвела до суттєвих статистично значущих змін у рівнях її сформованості у студентів експериментальної групи (табл. 1).

Таблиця 1. Порівняльні результати рівнів розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки

Рівні	Констатувальний етап		Формувальний етап		Динаміка	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
<i>Критичність мислення</i>						
Критичний	46,45%	48,62%	46,99%	51,93%	-1,63%	-24,31%
Шаблонний	30,05%	29,28%	28,42%	49,70%	0,54%	3,31%
Продуктивний	23,50%	22,10%	24,60%	43,10%	1,10%	21,00%
<i>Глибина і широта мислення</i>						
Критичний	31,15%	29,83%	31,69%	8,84%	0,54%	-20,99%
Шаблонний	46,99%	48,62%	44,26%	52,49%	-2,73%	3,87%
Продуктивний	21,86%	21,55%	24,05%	38,67%	2,19%	17,12%
<i>Логічність мислення</i>						
Критичний	31,69%	32,60%	28,96%	3,87%	-2,73%	-28,73%
Шаблонний	48,63%	46,40%	46,44%	49,72%	-2,19%	3,32%
Продуктивний	19,68%	21,00%	24,60%	46,41%	4,92%	25,41%
<i>Кмітливість</i>						
Критичний	31,15%	30,39%	28,97%	3,87%	-2,18%	-26,52%
Шаблонний	47,54%	48,07%	46,99%	51,93%	-0,55%	3,86%
Продуктивний	21,31%	21,54%	24,04%	44,20%	2,73%	22,66%
<i>Гнучкість мислення</i>						
Критичний	40,25%	39,49%	39,60%	16,80%	-0,65%	-22,69%
Шаблонний	43,44%	44,15%	42,40%	46,20%	-1,04%	2,05%
Продуктивний	16,31%	16,36%	18,00%	37,00%	1,69%	20,64%
<i>Самостійність мислення</i>						
Критичний	53,07%	43,24%	46,15%	11,49%	-6,92%	-31,75%
Шаблонний	34,62%	44,59%	40,00%	54,73%	5,38%	10,14%
Продуктивний	12,31%	12,17%	13,85%	33,78%	1,54%	21,61%
<i>Креативність мислення</i>						
Критичний	49,69%	49,07%	37,42%	29,81%	-12,3%	-19,25%
Шаблонний	30,06%	31,68%	38,65%	39,75%	8,59%	8,07%
Продуктивний	20,25%	19,25%	23,93%	30,43%	3,68%	11,18%

У студентів експериментальної групи спостерігалося зростання за показником «Критичність мислення» на продуктивному (на 7,21 %) та шаблонному (3,3 %) рівнях. Зафіксовано, що кількість студентів із продуктивним рівнем розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки на формуальному етапі експерименту в ЕГ зросла на 17,12 %, з шаблонним рівнем – на 3,87 % за рахунок зменшення кількості студентів з критичним рівнем на 20,99 %. За показниками операційного критерію «Логічність мислення», «Кмітливість» та «Гнучкість мислення» також маємо, що кількість студентів ЕГ із продуктивним рівнем розвитку аналітичної компетентності зросла на 25,41 %, 22,66 % та 20,64 % відповідно. Зареєстровано й зростання за показником особистісного критерію «Самостійність мислення»: кількість студентів із продуктивним рівнем розвитку аналітичної компетентності в ЕГ зросла на 21,61 %, а за показником «Креативність мислення» на 11,18 %.

Висновки. У роботі представлена авторська модель розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки на засадах праксеологічного підходу. Показано, що модель розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки базується на використанні комплексу загально-дидактичних принципів (систематичності, зв'язку теорії з практикою, індивідуалізації, активності, систематичного розвитку основних видів мислення, наочності) і специфічних принципів (системності, студентоцентризму, використання компетентнісних задач, динамічності, моделювання професійної діяльності). Результати експериментальної перевірки ефективності моделі розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки на засадах праксеологічного підходу на рівні значущості 0,05 підтвердили її ефективність: на основі критерію Пірсона було підтверджено істотні позитивні зрушення між рівнями розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки контрольної та експериментальної груп.

ЛІТЕРАТУРА

1. Штика Ю.М. Розвиток аналітичної компетентності студентів економічних спеціальностей. Суми, 2019. 84 с.

REFERENCES

1. Styka Yu.M. Development of analytical competence of students of economic specialties. Sumy, 2019. 84 p.

Investigation of the problem of development of analytical competence of future bachelors in economics on the basis of praxeological approach

Yu. M. Styka

Abstract. The article presents a theoretical generalization and practical justification of the model of development of analytical competence of future bachelors in economics on the basis of a praxeological approach. The development of analytical competence of future bachelors in economics is interpreted as a process of improving their individual characteristics of thinking, which is based on the perception of analytical activity as the basis for professional economic activity and is realized through the influence on motivation to carry out analytical activity, development of mathematics mathematics and development of mathematics. activity and ability to reflect on it.

Keywords: *analytical competence, bachelors in economics, praxeological approach, development, educational process, model.*